

הַגִּילּוֹן הַעֲלִיּוֹן מֵעֵלּוֹן מַחֲזוֹ הַצִּפּוֹן שֶׁל הַמוֹעֵצָה לְשִׁמּוֹר אֶתְרֵי מוֹרֶשֶׁת בִּישְׂרָאֵל

יוצא לאור על ידי ועדות הגליל העליון והתחנות ואזור העמקים
גיליון מספר 34, אלול תשע"א, ספטמבר 2011

המכללה האקדמית גליל מערבי

עם הגיליון

לבמה מרכזית לפרסום, תיעוד ושימור, ופוחת אופקים חדשים בתחום. מיכל סדן כותבת בהקשר זה על הדוגמה הפרטית של חצר תל-חי, ועל החיים החדשים המזומנים למיתוס תל-חי ברחבי האינטרנט. על שניים מהפרויקטים המרכזיים של המועצה לשימור בצפון כותבות האדריכלית יעל אלף (שימור מבני ראשונים באילת השחר, והשלכותיו), והמתעדת נטלי מסיקה (שיקום תחנת הרכבת בצמח). כל אלה, ועוד נושאים נוספים, גודשים את הגיליון הנוכחי, ואנו מקווים שתמצאו בהם עניין. בשמי ובשם חברי המערכת אני מאחלת לכם שנה טובה ורגועה, וחורף גשום וירוק.

מירב גרץ-רוגן

בכמה אירועים צנועים, וללא פרסום רב, צוינו ביוני האחרון מלאת 65 שנים ל"שבת השחורה", שהייתה אחד מהאירועים הקשים של שלהי השלטון הבריטי בארץ. כדרכנו, אנו מציינים את האירוע מהזווית האישית שלו, בכתבותיהם של עידית חכמוביץ מיגור, אמנון לוי וגדעון גלעדי.

הנצחה משפחתית באמצעות סיפורי חיים, אלבומי תצלומים, מפגשים משפחתיים והקדשת אתרים, היא תופעה מוכרת ונפוצה. בגיליון זה מספרים שאול אדם ויהודה שוחט על מבצעים משפחתיים כאלה, ועמוס רחמן כותב על תצלום היסטורי ממחוז ילדות אהוב, שנתגלה לו לפתע בזכות יוזמת תיעוד פרטית באינטרנט. בשנים האחרונות הופך האינטרנט

דור לדור מי מכיר, מי יודע? איילת שלגי

ב-1924 ונשרף על ידי פורעים ב-1929. בית כץ היה הבית הבנוי העברי הראשון בעמק זבולון, ויש בו ישיבה חדרים בשתי קומות. התצוגה במוזיאון מחולקת לפי נושאים: בקומה הראשונה יש חדר הנצחה ל-180 המשפחות הראשונות, וטיפחו גינות נוי.

לא היו מים זורמים, לא חשמל, לא דרך סלולה ולא מוסד חינוכי לילדים. אבל היו חזון ורצון, חברות טובה וערבות הדדית, וזו הייתה תחילתה של קרית ביאליק. מקימי הקריה היו "יקים" – עולים מגרמניה, שעלו ארצה אחרי שהכשירו עצמם לחקלאות או למלאכות שונות, עשו הסבה מקצועית כדי להתאים את עצמם לתנאים החדשים, והביאו את כל המשפחה לארץ החדשה. ברחוב הראשון של קרית ביאליק נבנו בתים קטנים לצד משקי עזר לפרנסת המשפחה. אחד הקים נגריה, אחר חילק חלב, נפתח גן ילדים ראשון, ובצד חיי היום-יום הקשים עסקו התושבים גם בתרבות: שמעו קונצרט תקליטים, האזינו להרצאות מפי סופרים ומשוררים, וטיפחו גינות נוי.

משפחות הקריה ותיקי נושאים כמו תרבות, חינוך, איכות סביבה, מפעלים ובתי מלאכה, אישים, אדריכלות ועוד ועוד. במוזיאון מתארחים תלמידי בתי הספר היסודיים בקרית ביאליק, המקיימים בו ישיבה סוגי פעילויות: הסליקים; מעשה בעץ פיקוס אחד; ההתיישבות ברחבי הארץ; הפצים בתצוגה וסיורים ברחובות הקריה הראשונים וסביב המבנים ופינות החמד שהוקמו לפני 75 שנים. קוראי "הגלילה" מוזמנים לבקר במוזיאון ובאתר שלו - www.2all.co.il/Web/Sites1/dordor. הטלפון שלנו הוא 04-9881006.

איילת שלגי היא אוצרת מוזיאון "דור לדור" בקרית ביאליק, וכתבה בשם כל צוות המוזיאון.

תצלומים, חפצים ותצוגה ממוחשבת; לצידו יש "חדר אווירה", המציג את החיים הפשוטים והצנועים של המייסדים ואת הכלים המעניינים שבהם השתמשו; בחדר נוסף יש פינת הקרנה לסרטים היסטוריים ועוד חדר מוקדש לעלייה החמישית, עם מפת ההתיישבות בשנים 1939-1929 ותיאור תחומי החיים והעניין של אותה עלייה. הקומה השנייה משמשת כארכיון ובו מידע רב על

בבניין תצלום: ארגון יוצאי מרכז אירופה

כדי להנציח את האנשים הללו ואת סיפוריהם המרתקים קם מוזיאון "דור לדור", שמטרתו לספר ולשחזר את אותן שנים ראשונות בקרית ביאליק ואת תולדות העלייה החמישית ברחבי הארץ בכלל. הקמתו נהגתה על ידי שלוש נשים, שהיו ילדות בראשית ימי הקריה, והוא קרם עור וגידים במשך השנים. המוזיאון נמצא ב"בית כץ" – בית אבן שבנו אפרים וסבינה כץ ב-1930, על שרידי הצריף המשפחתי שנבנה

הגיליון את כתבתה של אדריכלית השימור יעל אלף על כך. מחקרה הוא בסיס לידע ולעניין מקומי של הקהילה במבנים ההיסטוריים שלה, והעלאת המודעות מניבה הבנה של תרומתם ליישוב. בתוך כך נבנת מחדש בקשה קודמת של הקיבוץ להיתר הריסה של אחד המבנים, תוך מאמץ כן לבחון חלופות אחרות. במקביל גם מתגבשת קבוצת נאמני שימור מקומית.

דוגמאות נוספות באזור למודעות מרשימה בנושאי שימור ניתן לראות בכפר גלעדי - שם שיקמו המועצה לשימור והקיבוץ כמה מבנים ב"רחוב הראשון", שקיבלו תפקידים ציבוריים וקהילתיים. בין השאר הועבר לשם ארכיון צילומים של הצלם המקומי אפרים נוי ז"ל, שתיעד במשך שנים את הקיבוץ ותושביו. כאן ראויים לציון גדעון גלעדי ותורה שרייבה, על תרומתם הגדולה לצביון הפיזי המיוחד שיש לכפר גלעדי בזכות השימור.

במלכיה יש מחויבות לנושא השימור, ויש לציון פעילים כמו אורה ערמוני. לאחרונה שולטו אתרים שונים בקיבוץ על ידי המועצה לשימור, והקיבוץ פעיל ויוזם אתנו את שימור אתריו הייחודיים - המחצבה, בתי המכס שעל קו הגבול וגבעת הקרב במלחמת העצמאות.

קרית טבעון. ישוב נוסף עם מודעות גדולה לשימור אתריו הוא קרית טבעון. בזכות פעילים כמו יוסי מורנו, יגאל אורן ונחום לוי, ויחד עם המועצה המקומית, מתגבשת רשימת שימור ומסתמנים שני פרויקטים עיקריים לביצוע בעתיד הקרוב - תיעוד כבשן סיד בשכונת אלרואי והצלתו, ושימור תחנת הרכבת בקרית חרושת.

החודשים האחרונים במחוז הצפון היו עתירי פעילות. להלן כמה נקודות מתוך שלל הנושאים שבהם אנו מטפלים:

רכבת העמק. השנה הקרובה מסתמנת כ"שנת רכבת העמק". בקרוב תתחיל המועצה לשימור בפעולות הצלה ראשונות **במתחם צמח**. האתר ייכלל במכללת כנרת הסמוכה, ומבניו ישמשו את המכללה וכמרכז מבקרים. ראו את כתבתה של נטלי מסיקה בגיליון זה, על חווית התיעוד של האתר.

עם רכבת ישראל התחלנו בהכנות לשימור והצלה של **מתחם הרכבת ההיסטורי הדועך בבית שאן**, של **תחנת כפר יחזקאל** (מבני הסיליקט והאבן שמדרום לכניסה למושב) ושל כמה **מעבירי מים בעמק יזרעאל** (גשרי האבן המקושטים שהעלו את סוללת רכבת העמק אל מעל זרימת הנחלים). המאבק על גורלם של כמה מהמעבירים לא תם עדיין, מאחר שאינם מתאימים לגודל הסוללה החדשה. חלופה נוספת שהוצעה ביחס לאחר מהם היא העתקה.

העתקת מבנים. הנושא שב ועולה בזמן האחרון בחלופות התכנון השונות שאנו בודקים, וחשוב לציון שהוא אינו פתרון שימורי "מן המניין". חלופה זו ישימה רק במקרים נדירים, שבהם ברור כי האלמנט לשימור ייעלם בלעדיה. בכל מקרה אחר - העיקרון המנחה אותנו כאנשי שימור הוא התאמת התכנון החדש למבנים הקיימים.

שימור בקיבוצי הגליל העליון. באיילת השחר מסתיימת הצלת מבנה הסנדלרייה ומתחיל עיצובו על ידי האמן עמוס ישכיל, לקראת פתיחתו כמרכז מבקרים וחנות. כאן כללה עבודת המועצה לשימור גם תיעוד מקדים, שעסק בכל מבני "הפרסה" הראשונים של הקיבוץ. ראו בהמשך

דוד אדם - חובב טבע ומתכנן גנים בתנועה הקיבוצית שאל אדם

במאי השנה, במלאת שלושים שנה לפטירתו של אבא, ערכנו - ילדיו ובני משפחותיהם - מבצע צנוע של שילוט עצים ייחודיים ועצים ותיקים בחולתה

"רגל הפיל". זה הוא עץ ענק שמוצאו מאמריקה המרכזית, וגזעו המרשים מתעבה ומתפתל לקראת הקרקע, ויוצר מעין צורה דמוית רגל פיל. בקיבוצים אחרים ובמוסדות לא-קיבוציים שדודיש תכנן בהם את הנוי יש ודאי עוד עצים מיוחדים, אך

האיקליפטוס הלימוני בחולתה בצעירותו

ענפים עם גורמי תכנון ושימור הצומח. במאי השנה, במלאת שלושים שנה לפטירתו של אבא, ערכנו - ילדיו ובני משפחותיהם - מבצע צנוע של שילוט עצים ייחודיים ועצים ותיקים בחולתה. על כל אחד מהעצים שנבחרו הותקן שלט אלומיניום עם שם העץ בעברית ובלטינית וציון שנת הנטיעה. חוץ מהנצחת פעולותיו של אבינו אנו רואים בכך גם מעשה חינוכי שסייע בהכרת העצים ובהבטחת שימורם לעתיד.

שאל אדם הוא בנו של דוד אדם ז"ל.

הרחב של תכנון גנים. הוא ראה את הגן כסביבה אקולוגית כוללת, שיש לשלב בה גורמים שונים כדי ליצור מגוון גדול אך תואם של צמחייה ואלמנטים דוממים, שיתאים לסביבה הטבעית שבה מוקם הגן ולצרכי האוכלוסייה שהוא משרת.

בגנים שתכנן שולבו צמחים בעלי מאפיינים שונים של צורה, גודל, גוון, מרקם, פריחה ופירות, וכן מאפייני צימוח שונים. דודיש נתן מקום נכבד לאקלום צמחים ייחודיים ממקומות שונים בעולם, וכן הקדיש הרבה ממרצו ויצירתיותו לגני משחקים לילדים. בעצים ראה דודיש אלמנט דומיננטי, כי בנוסף להשתלבותם

אבא שלי, דוד (דודיש) אדם, נולד בתל אביב ב-1921. הוא למד בבית החינוך לילדי עובדים בעיר ובבית הספר החקלאי כדורי, והצטרף לחולתה ב-1939 במסגרת הכשרת הנוער העובד. דודיש היה חובב טבע בכל רמ"ח אבריו. בקיבוץ

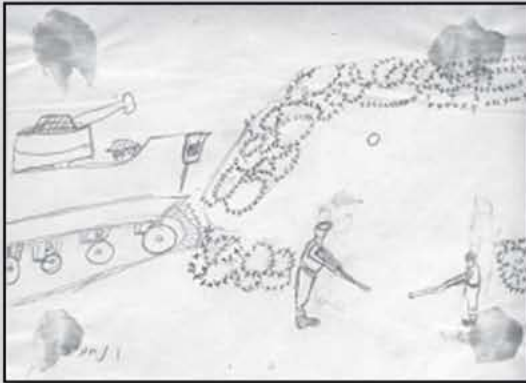

דודיש בעת שירותו בצבא הבריטי, עם המשאית שלו "חולתה"

עבד בין השאר בפלחה, במטעים ובנוי, וניהל כמה שנים את פינת החי של בית הספר המקומי. מסוף 1941 ועד אמצע 1946 שירת בצבא הבריטי, ועם שובו החל לעבוד בענף הנוי. ב-1953 החל במסלול הכשרה כמתכנן גנים. הוא התמחה במשרד תכנון תל אביבי, ומ-1955 ועד לפטירתו במאי 1981 עבד במחלקת התכנון של הקיבוץ המאוחד (לימים התק"מ), ותכנן גנים ומרחבי נוף בקיבוצים ובמוסדות חיצוניים רבים. דודיש גיבש לעצמו תחומי עניין בתוך התחום

לרגל מלאת 65 שנה ל"שבת השחורה" התקיימה בקיבוץ יגור תערוכת חיבורים וציורים של ילדים וחברים, שרשמו את החוויות שעברו עליהם בשבוע החיפוש. באותה הזדמנות גילינו גם את מקורו של שיר מרגש שנשלח ליגור ממחנה עקורים בפולין

לחם, ואת כל הדליים במים, למקרה שהקיבוץ יהיה באמת במצור. לאחר שהסבירו לנו את המצב אמרו שאפשר לחזור לישון, ומי שרוצה יכול להתלבש ולשחק בתוך הבית, אבל מדבר אחד אנחנו מזהירות אתכם: לא להתקרב

לא להתקרב לחלונות, כי שיהא נגלים ירו לתוכם. הדבר ראשון שעשינו כשהן שיחררו אותנו היה לרוץ כולנו לחלונות...". המורה רבקה כספי העסיקה את הילדים

בכתיבה ובציור. בסוף החיבור שלה הביעה דבורה (בת תשע) תפיסה פוליטית מגובשת: "אני מקווה שגם רפיח תזכה להיות ישוב עברי פורח ולא מקום מעצר. עוד נגיע גם לרפיח כמתיישבים ומגנים".

לימים, כשעברה רבקה כספי לקיבוץ גבע, הלכו איתה החיבורים והציורים והיא שמרה אותם באהבה במשך יותר מארבעים שנה. בשנת 1989 העבירה את האוצר למשמרת בארכיון קיבוץ יגור.

השנה שוב עמד החופש הגדול להתחיל. 65 שנים אחרי "השבת השחורה" הוצאנו את החיבורים והציורים מהתיקים ומהניילון - דפים מצהיבים ושברים של ילדות כמעט נשכחת - והקדשנו להם תערוכה מרגשת בבית בריהודה ביגור.

החופש הגדול עמד להתחיל בסיומו של אותו חודש יוני לוהט של 1946. מן ההר הירוק תמיד נראתה יגור גדולה ופורחת במלוא 24 שנותיה; הרפת והלול, השדות, הכרם, המטע, הפרדס, גן הירק, המשתלה, המכוורת והדיר, המחצבה ו"לגין"

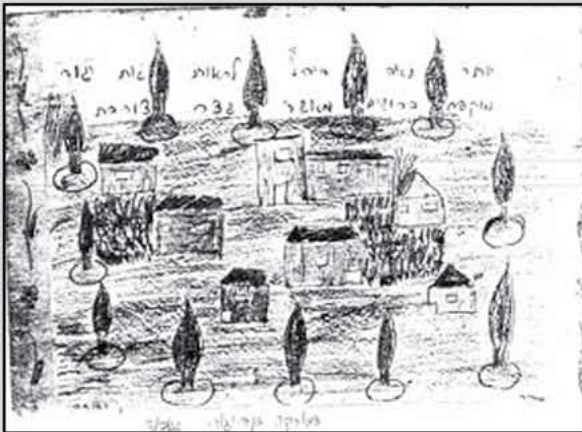
בחיתוליו - שטיח ארוך וצבעוני של רקמת חיים פועמת וחולמת בין הכרמל והקישון.

והחופש הגדול עמד, כאמור, בפתח. שבת אחרונה של שנת הלימודים ירדה על העולם ובחדר האוכל "החדש", לאחר ארוחת הערב

החגיגית, התכנסו החברים לאסיפה דחופה. נמסר בה על ההיערכות לנוכח המידע שהאנגלים עומדים לפרוץ בלילה את השערים בחיפושיהם אחר נשק מוסתר. בין השולחנות עבר רחש מתוח, חשש מהול בהתרגשות. כולם חשו שהם נוכחים ברגע היסטורי שייחרט בתולדות הציונות.

בארבע בבוקר נשמע צלצולו החזק של פעמון הקיבוץ. יורם טרלובסקי, שהיה אז בן שמונה, סיפר: "המטפלות הגיעו במהירות לבית הילדים, אספו אותנו בפיוז'מות לחדר אחד ואמרו: היום, בשבת הזאת, אתם לא הולכים להורים. תישארו כל השבת בבית הילדים... הן הסבירו שבלילה הקיפו חיילים אנגלים את הקיבוץ וכנראה ינסו לכבוש אותו בשעות היום. הן פתחו בפנינו את ארונות המטבח והראו לנו שמילאו את בית הילדים בארגזי ירקות ובהרבה כיכרות

רחוק הייתי מגבולין - סיפורו של שיר שנכתב בגולה על ידי הנער שמואל סוכה

שמואל סוכה נולד ב-1931 באוקראינה. בימי המלחמה האפלים נספו כל בני משפחתו והוא שרד לבדו כילד ביערות וכנער בבית-יתומים. ב-1947 עלה לארץ, התחנך בקיבוץ גליל-ים, התנדב לגדוד הרביעי של הפלמ"ח והיה בין מייסדי משאבי שדה. לימים הקים את ביתו בקיבוץ שמיר והוא היום אב לשלושה וסב לשמונה. ב-1976 פרסם את ספר שיריו הראשון (לאמר מילים שגוועו בתוכך) ומאז פרסם שישה ספרים נוספים ועוד שיריו נטוים.

משורר נפלא ופחות מוכר, שכותב שירים רגישים ומרגשים, מזוככים וחזקים. לפני זמן מה התפרסמה באחד מעיתוני הקיבוץ כתבה לרגל צאת ספרו החדש. הסיפור הדליק נורה בזיכרונו, והחלטנו לצלצל אליו ולברר האם הוא אותו נער ששלח את השיר המרגש ליגור. הסתבר שאכן כן! שאלנו מדוע חתם בשם שמואל סוכר (באותו ר"י) והוא סיפר שבסערת נפשו, בזמן הפגישה עם השליח מארץ-ישראל, נשמת הצ'ופצ'יק מהאות ה'.

עידית חכמוביץ מיגור עובדת בארכיון הקיבוץ.

צלילי הפעמון הרחוקים, שהעירו את יגור בבהלה בקיץ 1946, הגיעו לכל הארץ ואף לפינות הגולה. כותרות העיתונים זעקו את רישומי החיפושים הנרחבים ואת דבר המעצרים שבאו בעקבותיהם.

במחנה העקורים אשאו שבפולין ישב הנער שמואל סוכה בן החמש-עשרה והעלה על הכתב את רגשותיו. השיר, שנכתב באידיש, הגיע לאחד מחברי יגור בידי שליח (מרדכי קורין-דגן מוניוסר), ופורסם ביומן המשק בסוף אוגוסט 1946. המתרגם היה כנראה אהרון שלם, עורך היומן באותה תקופה. לטובת מביני היידיש נביא כאן בית אחד מתוך החמישה:

געווידמעט קיבוץ יגור

יגור, יגור! איך בין פון דיר געוועזן פון דער ווייטן איך האב געהערט וועגן דיר נאר וואס ס'דערציילען לייטן. איך האב נישט געהאט די זכיה ד'ך צו זען א דורכוויקטן מיט פרייד פון חלוצישן ברען...

מוקדש לקיבוץ יגור

יגור, יגור! רחוק הייתי מגבולין ר'כך שמעתי את אשר ספרו עליך. ולא זכיתי לראותך, בלך אף כור אש-גיל-חלוציות בלי סגן ובלי שיוור...

עוד בוא אבוא, יגור, אליך - כן תשבת; השיב נפשי בשלל פרחיך-חן שאפתי, היתה זאת מטרכתי, ומנה לא אמוש! אומר את זאת חלוצי, ורצונו נחושי!

קיבוץ עתיד, אשאו בחור 15, שמואל סוכר

הביתה רק בסופי השבוע (למרות שהיה לו אוטו). אני הייתי נוסע לשם לעיתים קרובות, ונהגתי לצאת אתו בסירת המוטור אל תוך שפך הירדן לאגם. אבא גר בבית הזיכיון, בחדר משותף עם ד"ר יעקב (קובה) יפה, שעסק בחקר המלריה והפעיל שם מעבדה קטנה. המעבדה העיקרית של חקר המלריה, בניהולו של ד"ר (לימים פרופסור) מר, הייתה כידוע בראש פינה, בקומה השנייה של בית המכס הבריטי, מול בנין המשטרה הנוכחי. בשנת 1938 ארבו תושבי הביצה, שסירבו להתפנות מבתיהם, לקבוצה מעובדי הזיכיון, ואבי נהרג. אני הייתי אז בן חמש. מחליפו של אבא בעבודה היה מישה פקטורי מכפר גלעדי (שנהרג אחר כך על ידי צלף סורי בזמן מדידת ספיקת המים), ואני המשכתי לנסוע אתו לעיתים קרובות לחצר הזיכיון, להתארח אצל קובה יפה ואשתו חנה. לעיתים נסעתי לשם במכונית של חולתה שעלתה לעיתים קרובות לכפר גלעדי. הדבר נמשך עד שאנשי חולתה עברו לנקודת הקבע וקובה עזב את הזיכיון.

לאחרונה נשלחה אלי מצגת היסטורית של תמונות מארץ-ישראל (היוצר שלה הוא אדם רב-פעלים בשם דובה). היו בה שני תצלומים מייסוד המעלה, ובאחד מהם זיהיתי לראשונה את בית הזיכיון שבו ביליתי עם אבי וחבריו.

עמוס רחמן מרמת ישי נולד בכפר גלעדי.

ייסוד המעלה על גדת אגם החולה, 1940, מתוך המצגת. בתצלום נראים בית הזיכיון, אוהלים וסוכות של אנשי חולתה ודייגים מאנשי הקיבוץ. אני סבור שהאדם בחליפה וכובע הפקק הוא ד"ר יעקב יפה

בתקופה העות'מאנית היו אגם החולה והביצות שמצפוננו שייכים לסולטן, שמכר זיכיון לניצול השטח (גומא לתעשיית מחצלות ודיג באגם). בעלי הזיכיון הראשונים הביאו לאזור שבטים של עובדים שגרו סביב הביצות ועבדו בהן. הזיכיון החליף ידיים, ובסופו של דבר נרכש על ידי יהושע חנקין והופעל בעבור הקרן הקיימת על ידי חברת "הכשרת היישוב". מנהל הזיכיון

מטעם החברה היה נחום הורביץ מכפר גלעדי, כשלידו מנהל מקצועי בשם ד"ר וורבר (אבישור) ומהנדס יוגוסלבי בשם סרטנה. אבא שלי, ליובה (אריה) רחמן, חבר כפר גלעדי, עבד כמהנדס במחלקה הטכנית של הזיכיון. חצר הזיכיון שכנה כמאה מטרים מזרחית לייסוד המעלה, ורוב השומרים בה היו מאנשי חולתה (שישבו בחצר עד להתיישבותם בנקודת הקבע), אילת השחר וכפר גלעדי. עמד בה בית שהיו בו, לפי זיכרוני, חמישה חדרים, וכן מבנים ארעיים שנשארו מתקופה קודמת ותחנה מטאורולוגית. במוצא הירדן מאגם החולה הוצב מתקן למדידת ספיקת המים, שאפשר היה להגיע אליו רק בסירה. מאחר שייסוד המעלה רחוקה מכפר גלעדי והעבודה בזיכיון החלה כל יום עם אור ראשון ונגמרה עם חשיכה – בא אבי

דייגים באגם החולה מקור: אלבום פרטי, משפחת רחמן

כנס משפחת שוחט לדורותיה יהודה שוחט

בשבת כ"ד באייר תשע"א, 28 במאי 2011, התכנסה משפחת שוחט הגדולה והמסועפת בבית ההארחה של כפר גלעדי, כדי לספר את סיפור עלייתה ארצה מעירק בשנת 1945

לעזרתם, והתפתח קרב בינם לבין החיילים. העולים הוברחו לכפר גלעדי ופוזרו בין בתי החברים, וכך הוסתרו מעיני המחפשים. הסיפור לפרטיו תועד ונכתב בדברי הימים של ההגנה והפלמ"ח. חביבה ושאלו שוחט עברו בארץ תלאות רבות.

בנם הבכור של חביבה ושאלו שוחט, יהודה-יואל, היה פעיל בתנועת "החלוץ" המחתרנית בעירק ושליח בסניפיה שבצפון המדינה. כמו כל חברי התנועה חונך גם הוא לעלייה ארצה, וחביבה, שלא רצתה להיפרד ממנו, שכנעה את שאלו להעלות את המשפחה כולה ארצה. בעזרת התנועה ושלמונים לא מעטים הוצאו לבני המשפחה - הורים ושבעה ילדים קטנים - דרכונים ל"נסיעה להבראה" בלבנון.

במוצאי ראש השנה תש"ו, 10.9.1946, יצאה המשפחה ברכבת מעירק לביירות, במטרה להבריה את הגבול ולהיכנס לארץ. אך בדיוק באותם ימים נתפסו עולים לא-חוקיים על ידי הבריטים, והשמירה בגבול תוגברה. קבוצת העולים, שמנתה שבעים אנשים, מטף ועד זקן, וביניהם משפחת שוחט, התרכזה בבית-כנסת בביירות וחיכתה זמן רב עד שניתן האישור לצאת לדרך.

כתוצאה מטעויות ניווט ובשל בעיות בקשר עם אנשי הפלמ"ח - חצתה לבסוף הקבוצה את הגבול לאור היום. היא התגלתה, וחיילים בריטים עם שוטרים ערבים ניסו לתפוס את העולים. חברים מקיבוצי האזור, ובראשם חברי כפר גלעדי, יצאו

בחיים מאז וזוכרים את המאורע. רצינו להודות לאנשי הקיבוץ שלחמו בנחישות והגנו על העולים, ושבזכותם עברה המשפחה את הגבול וזכתה להגיע עד הלום. במפגש הושמעו סיפורי עלייה מפי בני משפחה ומפי אנשי הקיבוץ שמוליק רבינוביץ וגדעון גלעדי. כן נערכה בו הקרנת בכורה של הסרט "תולעים בגן הירק", בבימויו של דורון דהן, שתיעד את עלייתם של חביבה ושאלו וילדיהם. הענקנו לחברי הקיבוץ מגן הוקרה בשם כולנו, והנה קטע מהברכה שנשאנו:

והפעם אנו נפגשים בקיבוץ שהיה באותם הימים שער עלייה וחוף מבטחים למשפחה הקטנה אבא ואם עייפים ושבעה אחים תומכים ... וכיום מקומץ הבאים אבא ואם ועשרה אחים במסירות ובכאבים רבים משפחה גדולה אנו מקימים.

במהלך הכנס המשפחתי ביקרנו במוזיאון "השומר", סיירנו בנתיב העלייה וביקרנו בסליק של כפר גלעדי. אנו מודים לחברי הקיבוץ שסייעו בידינו ושיתפו אותנו בסיפור – כפי שהוא זכור להם.

יהודה שוחט, בשם כל בני המשפחה.

משפחת שוחט המורחבת בכנס בכפר גלעדי

בניהם הקטנים פוזרו בקיבוצים ברחבי הארץ ללא ידיעתם, והם עצמם חוו קשיים גדולים בעיר שאליה נשלחו, בלי עזרת המוסדות ובלי סל קליטה. לאחרונה התכנסה משפחת שוחט הגדולה לדורותיה – בנים, נכדים ונינים – לציון את סיפור העלייה עם חברי כפר גלעדי הבודדים שנשארו

תוכנית הקיבוץ שונה מזו של קיבוצים אחרים במתווה שלה דמויי הפרסה. הסיבה לכך הייתה חוסר האמון של פיק"א בחיי הקומונה, שבגללו תוכננו יישוביה כטור של בתים מרוחקים זה מזה, שאפשר יהיה להופכם למושבה כש"תיפקחנה עיני המתיישבים"

מתווה הפרסה תוחם את הגרעין ההיסטורי של אילת השחר וכלל בעבר – לצד תשעת המבנים ששרדו עד היום, גם את הרפת, הארווה, מחסן התבואות ומגדל המים. בשנות השלושים התעבה הגרעין עם בניית חדר האוכל ומבני החינוך, חפירת באר א' ו-ב', הקמת הבריכה העגולה ונטיעת הפרדס, שדרות הברושים וחורשות האורנים שבהיקף הפרסה. בשנות הארבעים נבנה מעגל הבתים השני, על מדרון הגבעה מצפון לפרסה, ובשנות החמישים נבנה המעגל השלישי.

היום יש עדיין באילת השחר מכלולים היסטוריים עם מבנים מקוריים רבים משנות העשרים עד החמישים. המכלולים, כמו למשל תשעת מבני כביש הפרסה, השתמרו באופן אותנטי ושלם, ומאפייניהם מעניקים לקיבוץ את הזהות המקומית שלו יחד עם איכויות אדריכליות נדירות. ההשתמרות הטובה בולטת במיוחד ביחס לקיבוצים אחרים, בהם הולכת הבנייה הלא-המקומית, ומוחקת את המורשת במקומה "שכונות קהילתיות" חסרות אופי וייחוד.

למרות שסיפורו של איילת השחר עלום במידה מסוימת, הוא נמצא כאן ומעצב את ליבו של הקיבוץ. הוא כתוב על שלט מגדל המים, מסותת באבני הסנדלרייה ונפרש במרחבי הדשא המרכזי ובשדרות הברושים. מכאן נובעת החשיבות של שימור המתחמים ההיסטוריים, כמכלול זהות המקומית שקיבוץ אילת השחר המתחדש מעצב לעצמו. בעוד שנים ספורות יחוגג היישוב את יובל המאה, וזו הזדמנות להעלות לדיון ציבורי את "המורשת האילתית" על היבטיה השונים, ולפעול לתיעודה, להגנתה ולפיתוחה.

יעל אלף היא אדריכלית שימור ברשות העתיקות ומרצה לשימור באוניברסיטת בר אילן.

קיבוצים אחרים במתווה שלה, שבבסיסו רחוב בצורת פרסה המזכיר את המתווה של מושב נהלל. הסיבה לכך הייתה כנראה חוסר האמון של פיק"א בחיי הקומונה, בהם ראתה שלב ארעי בדרך להקמת כפר "נורמלי". משום כך תוכננו יישובי פיק"א איילת השחר וכפר גלעדי כטור ארוך של בתים מרוחקים זה מזה, שאפשר יהיה להופכם בקלות למושבה כש"תיפקחנה עיני המתיישבים".

גם סגנונם של חמשת בתי המגורים הראשונים

תצ"א משנת 1939 של הגרעין ההיסטורי של אילת השחר מקור: ארכיון הקק"ל

שונה מהמקובל, ומזכיר את בתי המושבות באזור הם נבנו בשילוב של טכנולוגיות מסורתיות וחומרים מקומיים כגון אבן וגומא, עם טכנולוגיות מודרניות וחומרים מיובאים כמו בטון ורעפי מרסי. השילוב של בטון, שרק הגיע אז לארץ, בבניית האבן הוא יוצא דופן. הרפת, שהוקמה לפני בתי המגורים, הייתה המבנה הראשון הבנוי מבטון בלבד בגליל העליון! מעבר ליצירתיות של ארליך, מפקח הבנייה, הדבר משקף גם את החיבור שבין יק"א ה"שמרנית" לבין הרעיונות הסוציאליסטים, שהחלו להתבטא באותה תקופה גם בסגנון אדריכלי חדש - הסגנון המודרניסטי.

בשנת 2010 החלה המועצה לשימור בשיקום הסנדלרייה באילת השחר, ואני התבקשתי לערוך את התייעוד של המבנה וכן סקר ראשוני של המבנים ההיסטוריים בקיבוץ. כשהתחלתי בעבודה גיליתי שאני יודעת מעט מאוד על בניית הקיבוץ שבו נולדתי. בניגוד ליישובים אחרים, שם ידוע מי היה המתכנן ונותרו תכניות המבטאות אידיאולוגיה מגובשת, מגלים דפי ההיסטוריה הבנויה של איילת השחר רק פרטים מעטים. סיפור ההקמה לא סופר, כפי שכתב זאב שפר, עורך הספר "אילת השחר חמישים שנה": "אילת השחר לא נהגה חשיבות כזאת בעצמה. כאלמונית אפורה הייתה, גם בעיני עצמה, העושה במלאכה ומושכת בעול – בצנעה וכמעט באלם...".

למרות דברים אלה, אילת השחר איננו כלל "קיבוץ מן השורה". בראש הגבעה שעליה הוא בנוי, המשקיפה על עמק החולה, מצטלבים חוטים שתחילתם בשלהי השלטון העות'מאני, בעלייה השנייה ובפקידי חברת יק"א מצרפת, והמשכם בחלוצים מרוסיה ובמעפילים מסוריה.

בשנת 1918 קיבלו מתיישבי אילת השחר מיק"א את החצר שבה ישבו מאז 1915, וב-1923 החלו בבניית נקודת הקבע מעברו הצפוני של נחל חצור. תחילה נבנו - על פי תכנון יוצא דופן - הרפת, חמשה בתים במתווה שצורתו פרסה, ומגדל מים, ועד 1929 נבנו עוד חמישה בתים המשלימים את "כביש הפרסה". כל אלה תוכננו על ידי המשרד הטכני של יק"א והוקמו על ידי קבוצת "אחוה" של גדוד העבודה (שלימים ייסדה את קיבוץ שרד), בפיקוחו של מיכאל ארליך. הקבוצה הקימה באותה תקופה גם את בתי כפר גלעדי והיישוב תל-חי.

תוכנית הקיבוץ ייחודית, כאמור, ושונה מזו של

קביעת שביל הפצועים מחצר תל-חי לכפר גלעדי אורי הורביץ

מאחר שלא ניתן היה לפרוץ נתיב במסלולו המקורי של שביל הפצועים, קבענו אנו את התוואי שבו נפרץ השביל המשמש את המטיילים עד היום

כשהחצר החלה לפעול ולקבל מבקרים, רובם תלמידי בתי ספר, החלטנו יוני ואני לשחזר את השביל שבו פונו הפצועים וההרוגים אחרי הקרב, לקבורתם בכפר גלעדי באותו לילה. שנתיים לאחר יום הקרב, אחרי שנחתם הסכם בין חברי תל-חי לכפר גלעדי, הועברו הנופלים לקבר אחים בבית הקברות של היום. על הקבר הוצב ב-1935 פסל האריה השואג כלפי מזרח, כקורא לעמי המזרח לשלום.

מאחר שבשנות השמונים לא ניתן היה לפרוץ דרך בתוואי המדויק של השביל מ-1920, בגלל מבני היישוב תל-חי שנבנו עליו, קבענו יוני ואני את התוואי במקביל לו. הקרן הקיימת סללה את השביל עם נקודות התצפית והעצירה, ולימים הוא שופץ והורחב, והוא מהווה עד היום חלק ממסלול הסיוור באתרי תל-חי וכפר גלעדי.

אורי הורביץ מכפר גלעדי הוא בנם של יהודית ונחום הורביץ, ממייסדי כפר גלעדי, וניהל את חצר תל-חי בשנים 1985-1995.

כאשר קיבלתי לידי את הנהלת מוזיאון חצר תל-חי, ב-1985, הקמתי לו הנהלה מורחבת בראשות מנהל מכללת תל-חי דאז, יוני גדעוני. החלטנו לחדש את פני המוזיאון שהקים אבי, נחום הורביץ, בשנות החמישים, אחרי ששחזר את החצר והחזיר אותה למצבה כפי שהיה ב-1910, כשנבנתה בעבור איכרי מטולה.

יוני ואני כתבנו פרוגרמה לחידוש האתר, והחלטנו שהתצוגה תתבסס על רוב המוצגים הקיימים ועל תוספות, כשהכל מוחשי ונגיש למבקרים, לא וירטואלי.

ערכנו מכרז למועצבים מכל רחבי הארץ, וועדה מקצועית-ציבורית בחרה בהצעה הטובה מכולן. השגנו תרומות ופרשנו את התצוגה החדשה בכל חדרי המוזיאון, כשלצידה ארכיון, צוות הדרכה ויחידת אחזקה. בתרומת משפחה מאנגליה נבנה גם אגף הנוער עם חדרי הדרכה, משרד וחדר ציוד.

חברי כפר גלעדי הקימו אנדרטה לשלושת הנופלים, והיא ניצבת עשרות שנים זנוחה ומבווישת. המצב מחייב תיקון, והתיקון יוצא לדרך

החולים "שוויצר" בטבריה. חברי כפר גלעדי הקימו אנדרטה לשלושת הנופלים - מאיר זיכר מחולתה, צבי אשכנזי מיסוד המעלה והרצל פרל ממחניים, והיא ניצבת עשרות שנים במורד המזרחי של הגבעה, זנוחה ומבווישת. המצב מחייב תיקון, ולאחרונה נכנסה המועצה האזורית הגליל העליון לתמונה והיא תפעיל גורמים מקצועיים לטיפול שוטף באתר וסביבותיו. גם יחידת ההנצחה של משרד הביטחון עודכנה. בני המצווה של כפר גלעדי שמעו את סיפור המעשה, סיירו במקום ומתכננים לבצע בו שלבים ראשונים של ניקוי וניכוש. פעולה כזו, בליווי הדרכת הנוער וסיפור האירוע ההיסטורי, מוסיפים לאזורנו עוד פינה קטנה לביקור וסיוך, עם לימוד מתומצת של מורשת היסטורית חשובה וחינוכית.

ג'דעון גלעדי מכפר גלעדי מנהל את מחצבות כפר גלעדי, וחבר מערכת "הגלילה".

לפלמ"ח. הבריטים החליטו להפתיעם וביום ג', 18 ביוני 1946, צרו על הקיבוץ חיילים מתוגברים בחיל הספר ומצוידים במשוריינים "נושאי ברן". הגברים רוכזו על הדשא הגדול, מוקפים בגדר "קונצרטינה", הילדים והנוער הם שחסמו את כניסת הצבא. איזה פורטוגלי אף נפצע ברגלו כששכב על כביש הכניסה בחסימה מתוכננת.

ילדי כפר גלעדי פיזרו עוד לפני כן אינספור פיסות ברזל מפסולת המסגרייה בכל רחבי המשק, ומגלי המתכות של הבריטים הוטרו בהתראות שווא. בחיפוש הנרחב שנערך במשק, לרבות ב"מחסן של שימעה"ה", מקום הסליק הגדול, לא נמצא דבר, למעט אקדח המאוור שנתן גורלי, מוכתר הקיבוץ, החזיק ברישיון.

באמצעי הקשר הפרימיטיביים של אז הוזעקו היישובים השכנים לעזרה, וסיוע החל לזרום לכיוון כפר גלעדי. במורד גבעת "החילות" שבין הקיבוץ לתל-חי ניסה חיל הספר לעצור תגבורת שבה מחולתה, יסוד המעלה ומחניים. שני חברים נהרגו במקום ושישה נפצעו. אחד מהפצועים נפטר בבית

כידוע, לא שעו יהודי הארץ לאיסור הבריטי על החזקת נשק ואמצעי לחימה, בגלל הצורך החיוני בהגנה עצמית ובבניית כוח מגן למדינה שבדרך. למרות הסיכון שבכך היה בארץ הרבה נשק בלתי חוקי. ביוני השנה מלאו 65 שנים למבצע החיפוש הנרחב של הבריטים ברחבי הארץ, הידוע בשם "השבת השחורה".

דבר החיפוש המתוכנן נודע בארץ והישוב כולו הוזהר מבעוד מועד. הבריטים החליטו להגיב על כך בביצוע חיפוש לא-צפוי. כפר גלעדי, שהיה חלוץ איסוף הנשק המחתרתי עוד משנת 1921, בתקופת "הקיבוץ החשאי", נחשב בעיני השלטון הבריטי ליישוב של מברחים, גם בגלל פעילותו רבת השנים להעלאת עולים דרך הגבול הלבנוני-סורי.

באותו זמן כבר היו בכפר גלעדי כמעט עשרים סליקים לנשק, תחמושת ואמצעי לחימה. מיד כשנדע על החיפוש המתוכנן התגייסה המסגרייה והכינה מכלי פלדה שבהם הושם הנשק והועבר לפרדס. הקרקע שם (אדמות המים) הייתה נוחה לחפירה בידיים, ובגיוס מיוחד הוטמנו כל המכלים באופן מושלם. בעקבות ליל הגשרים, שבו פוצצו גם גשרים מצפון למטולה, נחשדו אנשי כפר גלעדי בסיוע

צילום: ג'דעון גלעדי

מצבת הנופלים לפני שיקומה

נשמנו לרווחה אבל אז גילינו שהם איגפו אותנו ואנחנו חשופים לגמרי. הירי התחדש, שמעתי צעקה "נפצתי" ומישהו אמר לי "גם מאיר נפצע". ניצלתי הפסקה קצרה קמתי בידיים מורמות וצעקתי לחיילים שיש לנו פצועים ושיפסיקו לירות. הם צעקו לנו לקום וסימנו לנו לעלות. באותו רגע נורתה הירייה האחרונה, זאת שפגעה בי".

שנה ורבע מאוחר יותר, ערב הכ"ט בנובמבר, אבא בא אלי לכיתה ובישר "נולד לנו אח, קוראים לו מאיר, אנחנו נקרא לו קיקו". לא קראנו לו קיקו, השם "מאיר" דבק בו, גם בפי חבריו ליחידה. בערב פסח 1972, בשו בו משירות מילואים ממושך בתעלה, הוא נהרג בתאונה. בחוברת הזיכרון שלו כתבתי: "אבא ומאיר שכבו שם כאשר ירו בהם פרשי חיל הספר מאיר נפצע בבטנו. מקץ שלושה ימים מת והותר תמונה גדולה על קיר המזכירות ולוח שיש בין הסלעים בואכה תל-חי. אבא שכדור פילח את זהו חי להוליד את מאיר. מאירי נולד לתוך המלחמה לשאת את שמו של מאיר בין החיים".

לוח השיש הולך ונשחק אך מי שיודע עדיין מבחין בו מהכביש העולה לתל-חי, לפני האימפוטוסים שהגיוזם הביטחוני קיצץ בתפארתם. כמעט 65 שנה אני מכיר אותו, ולפני שלושה חודשים טיפסתי אליו לראשונה. הופתעתי למצוא עליו שם שלישי - הרצל פרל. ככה זה כשרדיוס הזיכרונות מימי גן הילדים מתקבע. אני זכרתי שניים, חללי חולתה ויסוד המעלה. ראיתי "פרל" וחשבתי מיד על צפת, עד שג'דעון גלעדי, הפועל לחידוש הלוח, סיפר לי שהוא ממחניים.

לוח השיש במורד גבעת החילות אמנון לוי

בעלייה מצומת מצודות לתל-חי עטפו האימפוטוסים את הכביש כסוכה צפופה. איני יודע ממתי בדיוק אני זוכר את לוח השיש המבהיק ממערב במורד הגבעה, אבל אני זוכר היטב את המבטים שהייתי מגניב אליו בכל נסיעה לכפר גלעדי. ידעתי שהוא קשור במוות והסתכלתי אליו מרחוק במה שהיום הייתי מגדיר כיראת קדושה. הייתי בן חמש כשפרשי חיל הספר ירו בחברים שבאו לעזרת כפר גלעדי. בבוקר ליווינו אותם (גם גן הילדים היה שותף פעיל במאבק לעלייה חופשית) כשעלו לאוטו המשא בתחושה של אקשן חגיגי כמעט, ובערב כעסתי על ילדי הגן שאמרו: "מולקה (אבא שלי) ומאיר זיכר נפצעו". אני ידעתי, כי אמא אמרה לי, שהוא נסע לטבריה לקנות רשתות (דיג).

כשביקרנו אותו ב"שוויצר" בטבריה כבר ידעתי שמאיר מת מפצעיו וחפרו לו את הקבר הראשון בנקודת הקבע הנבנית של חולתה, ושגם צבי אשכנזי מהמושבה (יסוד המעלה) נהרג. על "ליל הגשרים", שהתרחש שני לילות קודם ובו פוצצו גשר בנות יעקב שלנו ושני הגשרים במטולה, למדנו רק באביב 1949, כשאירחנו את הצ'יזבוטרון בדשא של הכיתה והם שרו לנו את "דחילק מוטקה" עם השורה המתעדת "בשש-עשרה בחודש יוני ארבעים ושש, בטרם הוא הלך לגשר והריח אש". כמובן שלא ידעתי גם על הסמיכות והקשר בין שני האירועים. ידעתי רק שבכפר גלעדי היה "עוצר" ו"חיפוש" והחברים נזעקו לעזרתו. באו בידיים ריקות וצודקות, ידעו את הצפוי, כי בעוצר קודם נפצעו שלושה מחברי חולתה, והכירו בכורח.

כשלמדתי לקרוא פגשתי את סיפורו של אבא בחוברת הזיכרון: "ראינו שני חיילים בתצפית על ראש הגבעה, החלטנו לרדת מהשביל ולהגיע לזימי תל-חי. התפזרנו וירדנו בריצה לוואדי. החיילים היו במרחק ולא חששנו. לפתע נורו שתי יריות ואחריהן עוד אחדות. השתחננו מיד בשדה תירס. שכשפסקו היריות עברנו אל בין הסלעים שהבטיחו מחסה טוב יותר. ואז פתחו שוב באש. הכדורים פגעו בסלעים שלפנינו או חלפו מעל ראשינו. מאיר חייך אלי ואמר 'מתחיל בדיוק כמו אז', חייכנו זה לזה וחיכינו שהיריות תחדלנה. פתאום ראינו אותם עולים על הסוסים ודוהרים מזרחה, לרגע

המבנה הדו-קומתי היום תצלום: נטלי מסיקה

יצאתי לצמח שעל גדות הכנרת לתעד את מה שנותר ממתחם הרכבת. חמישה מבנים יש באתר, שלושה מהתקופה העות'מאנית ושניים מתקופת המנדט. את אלה העות'מאנים קל לזהות - הם נבנו מאבני גזית

בסגנון טמפלרי חגיגי ומכובד, ולא בכדי: היועץ הבכיר של הפרויקט היה הגרמני היינריך אוגוסט מייסנר, שאף זכה בתואר "פאשה" מידי הסולטאן.

- היזהרי מהכלב.

- מה כלב?

- את לא רואה, יש פה כלב בכלוב.

- למה נעלתם אותו בבניין היסטורי המיועד לשימור?

- זה לא אנחנו. נזירות מצאו אותו בהר האושר והביאו אותו למרכז הווטרינרי של המועצה. עכשיו הוא בהסגר עד שיחליטו מה לעשות אתו. אל תדאגי מטפלים בו יפה, את רואה? יש לו אוכל, מים, הכל.

את הרכבת החיג'אזית המכונה גם "רכבת העמק" בנו העות'מאנים בשנת 1905 כדי להסיע את עולי הרגל לקיום מצוות החאג' בערי דרום ערב. בגלל מחסור בכבישים סלולים היא הייתה לאמצעי התחבורה הראשי מצפון הארץ עד לדמשק. הרכבת עשתה את דרכה שלוש פעמים בשבוע מחיפה לאל-חמה, ואחרי שלוש שנים עלתה התדירות לפעם ביום. חמש תחנות עצירה הוקמו לאורך המסילה, ועם השנים נוספו תחנות נוספות ליד היישובים היהודיים שלאורך ציר הנסיעה.

- תגידי, יש לך עוד הרבה פה?

- עוד שעה.

- מה את עושה בדיוק?

- מצלמת, מתעדת. כשאסיים תוכלו לנעול וללכת. הבניינים האחרים פתוחים ואני יכולה להסתדר לבד.

- טוב, שתהיה לך עבודה נעימה.

התחנה בעיירה צמח הפכה לתחנת גבול בהסכמת הבריטים והצרפתים, למרות שהגבול המדיני בין פלשתינה-א"י לסוריה נקבע 8 ק"מ ממזרח לה, באל-חמה. צמח שגשגה והתרחבה בזכות התחנה, ונבנו בה בית-מכס, מחסנים, חנויות ובתי מגורים לעובדי הרכבת. בשל מיקומה המיוחד הוקם בה מתקן סובב להיפוך הקטרים שהוחלפו בהמשך הנסיעה מעבר לגבול. אך לא כולם ראו בעין טובה את צמיחתה של צמח. סוחרי טבריה, למשל, ראו בכך הסגת גבול. במאסר 1928 ביקר בעיר אלפרד מונד, לימים הלורד מלצ'ט, ופרנסיה שטחו בפניו את בעיותיהם, בהן ניתוקם מקו הרכבת. למרות תזכיר מפורט שנחתם בידי יהודים, מוסלמים ונוצרים - החליטו הבריטים שלא להיענות לבקשה ולא להקים מסילה לטבריה.

תחנת צמח בשנות השלושים

מחיר הכרטיס לחיפה היה 19 גרוש מצרי במחלקה ג', 38 גרוש מצרי במחלקה ב' ו-57 גרוש מצרי במחלקה א', אך בפועל נתנו כל הנוסעים "ב ק ש י ש" לכרטיסן במקום

שלם. הרכבת הייתה כלי התחבורה העיקרי לשיווק תוצרת האזור, וסוחרי דמשק נהגו לבוא בה כדי לקנות ולמכור כבשים, גבינת ושעורה. דיגי טבריה הביאו את שללם לתחנה בצמח ומכרוהו בערים וביישובים שלאורך המסילה.

(כמה שעות מאוחר יותר)

- וואוו... וואוווו...

- אל תבכה. חומי. אני יודעת שלא פשוט לעבור מהר האושר למבנה מוזנח ונעול. אבל בקרוב הכל ישתנה כאן. יפנו את ערמות האשפה, ינכשו את הקוצים, ינקו וישמרו את המבנים המוזנחים. אחר כך ישתכנו פה סטודנטים הלומדים במכללת עמק הירדן. ואולי, אולי יקרה גם נס קטן, אולי יחדשו את מסילת הרכבת ותושבי טבריה ייסעו מכאן לעפולה ולחיפה כמו שנסעו פעם, בימיו של מייסנר פאשה.

ד"ר נטלי מסיקה עוסקת בתיעוד אתרים ארכיאולוגיים והיסטוריים לשימור ופיתוח.

www.nataliemessika.co.il

ממדף הספרים שלי

הגליל וצפון הארץ - מבחר מאמרים ביוצאת ארץ-ישראל, מוסיף לחיכה (מייק) לבנה.

עורכים: אלי שילר וגבריאל ברקאי, הוצאת אריאל, מארס 2011

לפני כשלושה חודשים נפטר מייק לבנה ממעין ברוך, חוקר הטבע וההיסטוריה של הארץ, שזכה על פעילותו הענפה בתואר "יקיר הגליל". מייק לא זכה לראות את החוברת היפה המוקדשת לו, שאלי שילר וגבריאל ברקאי טרחו רבות בהכנתה. בחוברת קובצו מאמרים של מיטב אנשי המקצוע בתחום, ביניהם שניים מאת מייק עצמו. נושאי המאמרים הם החרמון, נחליו וצמחייתו; מקדשים, מערות ואתרים, בתי כנסת, ארכיאולוגיה והיסטוריה בגולן; מסעות חוקרים; ייעור הגליל בתקופת המנדט; ראשית הנצרות בגליל; מסלולי טיול ועוד ועוד.

שני מאמרים מעניינים על חצר תל-חי משכו את תשומת ליבי: של מולי ברוג על לוחמי תל-חי שלא נפלו בקרב, ושל מרדכי נאור על ספר האורחים של המבקרים בחצר בשנים 1924-1928.

זו היא חוברת מעמיקה ומעניינת, המכבדת את מייק לבנה וז"ל ואת פועלו החשוב למען הכרת הארץ, ידיעתה והבנתה.

יוני גדעוני

זיכרונותיי מכיבוש סוריה ולבנון

שעל הליטני צעד יצחק חנקין, שנפצע בכיבוש הגשר ופונה לכפר גלעדי.

בקו ג'דידת מרג' עיון וגשר חרדלה עצרו הכוחות, וכעבור יומיים תקפו אותם כוחות סנגלים-צרפתיים. האוסטרלים נסוגו לראש פינה והסנגלים עצרו על גדר מטולה, בה נשאר רק כמה צעירים ואיתם כוח בפיקודו של אליעזר קרול שעלה מכפר גלעדי לתגברם. כעבור כמה ימים כבשו האוסטרלים את סוריה ולבנון.

בזמן הנסיגה והתקיפה החוזרת נותר בשטח הרבה נשק אנגלי וצרפתי. חברי כפר גלעדי הזעיקו את ההגנה אך גם אספו רובים, מקלעים, מכוונות ירייה, מרגמות ותחמושת לסליקים שבקיבוץ. כל אלה שימשו אותנו בשנים שלאחר מכן, וחלק גדול נתרם למלחמות ישראל ולצה"ל.

אורי הורביץ, כפר גלעדי

במלאת שבעים שנה לפלישה הבריטית לסוריה ולבנון במלחמת העולם השנייה, ובהמשך לכתבות בנושא ב"הגלילה" מספר 33: מאחר שהאנגלים ידעו כי הגנרל רומל מתכנן לכבוש את מצרים ולהפעיל את הכוחות הצרפתיים, בעלי בריתו, לכיבוש הארץ מצפון, הם החליטו להקדימו ולכבוש את סוריה ולבנון. למשימה הוקצו כוחות אוסטרליים בפיקודו של הגנרל וילסון, שגנעו בשני צירים עיקריים: מכפר גלעדי צפונה ומזרחה, ומראש הנקרה צפונה.

וילסון הקים את מפקדתו באולם התרבות של כפר גלעדי, והורה לפנות את הילדים והחולים למרכז הארץ. את הכוחות וההספקה העיקרית - מזון ותחמושת - הציב תחת עצי הפרי של הקיבוץ ובחורשת תל-חי. התותחים הוצבו תחילה בכפר גלעדי, ובהמשך הורדו למטע הזיתים שמדרום לתל-חי. את הכוח האוסטרלי שפשל לבניאס הובילו חברי כפר גלעדי איזה פורטוגלי ואבו הורביץ, ובראש הכוח שיצא לכבוש את ג'דידת מרג' עיון וגשר חרדלה

למי שואג האריה מתל-חי - מיתוס ריאלי בעולם וירטואלי

מיכל סדן

התפתחות האינטרנט והרשתות החברתיות בשנים האחרונות מעניקה לסיפור תל-חי ממד קיומי חדש בעולם הווירטואלי

השונות ובפייסבוק יש פרסומים לקראת העלייה לתל-חי, תצלומים וסרטי וידאו מהמסע ותגובות של משתתפים באירוע. ההזדהות עם המיתוס וערכיו ונטילת החלק בחוויה הקולקטיבית כבר אינן מותנות בנוכחות פיזית באתר או בטקס האזכרה.

התצוגה המוזיאלית בחצר תל-חי חודשה בשנת 2008. מאחר שאחד המכשולים בדרכם של הרוצים לבוא למקום הוא הריחוק הגיאוגרפי - ממלא אתר האינטרנט של החצר תפקיד חשוב בהנגשתה לציבור הרחב. העולם הווירטואלי הדינמי מעניק לסיפור תל-חי רובדי קיום חדשים, רחבים יותר מהמרחב הריאלי. מאוחסנים בו מידע טקסטואלי ופריטים ארכיוניים, והוא מציב את רכיבי המיתוס במסגרת קיומית ותודעתית חדשה. מסגרת זו מקנה שפע של הזדמנויות להתפתחות והתרחבות, למשל בהעצמה של

ההיפך. הוא נעשה לגיבור המרכזי של הפרשה, בעוד חבריו הטמונים אתו בקבר האחים כמעט שנשכחו. אחת מהן, דבורה דרכלר, הוחזרה לאחרונה לתודעה הציבורית בזכות ציוריו של האמן אמנון בקר מקיבוץ יזרעאל, שהוצגו באתר האינטרנט שלו.

מיתוס תל-חי צמח והתגבש בחצר תל-חי, משם שלח ענפים דרך שביל הפצועים אל פסל האריה השואג, קרית שמונה, קיבוץ תל יוסף ומעוזי בית"ר בישראל ובתפוצות. אתרים אלה ועוד רבים אחרים הם חלק מרשת של מחוזות זיכרון המשמרים את מאורעות תל-חי ומקבעים את

משמעותם בזיכרון הקולקטיבי של החברה העברית בארץ ובעולם היהודי.

מיתוס תל-חי כולל קשת של משמעויות המשתרגות זו בזו, מזינות זו את זו ויוצרות שלם הגדול מסך חלקיו. הן יונקות את קיומן והקשרן מהמציאות, ובה בעת מכוננות אותה. חוקרים, הוגים ויוצרים רבים עסקו במהלך השנים בהבטוי ההיסטוריים והתרבותיים של הסיפור, שיש לו מקום חשוב בתרבות הגבוהה והעממית כאחת, ושנמסר במגוון של תחומי יצירה. הביטוי המוכר ביותר שלו הוא פסל האריה

מתוך סדרת הציורים "דבורה דרכלר" של האמן אמנון בקר

חווית הביקור באמצעות שילוב טכנולוגיות תלת-ממדיות ואינטראקטיביות.

גם בחלוף 91 שנים מהדהד עדיין סיפור תל-חי בשיח התרבותי הישראלי. המיתוס ממשיך להתגלגל והדימויים הנקשרים אליו ממשיכים להתפתח. קיומו המקביל במחוזות הזיכרון הריאליים והווירטואליים יתרום לשימורו כמיתוס מכונן, וימשיך לעורר דיון ערכי ולהניע לפעולה וליצירה.

ד"ר מיכל סדן היא מרצה וחוקרת בתחומי אמנות, חברה ותרבות.

סביב הבעלות על מורשת תל-חי התחולל מאבק פוליטי ארוך, והזיקה של תנועות פוליטיות וחברתיות אליה הושפעה מרוח הזמן ומתמורות ההיסטוריות. רכיב מרכזי בשימור ובהתפתחות של המיתוס היו תמיד העלייה לתל-חי ב"א באדר והאזכרה השנתית. למרות שמסורת זו ידעה עליות ומורדות - היא נשמרה לאורך השנים, במיוחד על ידי תנועות הנוער של בית"ר. התפתחות האינטרנט והרשתות החברתיות בשנים האחרונות העניקה לסיפור ממד קיומי חדש בעולם הווירטואלי. באתרי תנועות הנוער

השואג שיצר אברהם מלניקוב ב-1934, ושהפך עם הזמן למיתוס בפני עצמו.

יוסף טרומפלדור נתפס ביישוב העברי כדמות מופת. מילותיו האחרונות הזינו לאורך שנים את שיח הגבורה הלאומי ושירתו תפיסות קיומיות-לאומיות שונות ומשתנות. כתובת גרפיטי בתל אביב בשנת 2009 - "טוב למות, ארצנו בעד" - היא דוגמה לכוחן המתמיד של המילים ולמקומן בדיון המתמשך במערכת הערכים הלאומית. תוצאותיו הקשות של האירוע בתל-חי לא פגמו בדמותו של טרומפלדור ובהערכת גבורתו, אלא

יוצא לאור על-ידי ועדות הגליל העליון והתחתון ואזור העמקים של המועצה לשימור אתרי מורשת בישראל, בסיוע המכללה האקדמית גליל מערבי.
 כתובת המערכת: המועצה לשימור אתרי מורשת, משטרת נהלל, ת.ד. 865, רמת ישי, 30095. טלפון: 04-6415073,
 פקס: 04-6514540, דוא"ל: merav@1806gmail.com
 עורכת: מירב גרץ רונן. חברי המערכת: ענת יוניס, עמרי שלמון, אורי בן ציוני, יוסי מורנו, נדב קלה, עלי כהן, בצלאל רינות, יוני גדעוני, רבקה אמבון, גדעון גלעדי, אמנון לוי. נדפס בדפוס י.ט.כ. מגדל העמק, טלפון 04-6540243.